

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Дипломна робота
(бакалавра)

на тему: **«Початок Першої світової війни та українство»**

Виконав: студент IV-го курсу
групи Ist1-B19
(денна форма навчання)
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Добровольський Анатолій Годорович

Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Федьков О.М.

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
РОЗДІЛ 2. «УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ» НАПЕРЕДОДНІ ТА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	21
2.1. Початок Великої війни та українське суспільство в Російській і Австро- Угорській імперіях.....	21
2.2. «Українське питання» у політиці держав Антанти в роки Першої світової війни.....	27
2.3. «Українське питання» у зовнішній політиці Австро-Угорщини і Німеччини в Першій світовій війні.....	32
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ.....	38
3.1. Українські Січові Стрільці та їх роль у військових діях.....	38
3.2. Українські військові формування в складі російської армії.....	46
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	54

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГУР	Головна Українська Рада
НКА	Начальна команда армії
РУП	Революційна українська партія
СВУ	Союз визволення України
ТУП	Товариство українських поступовців
УНДП	Українська національно-демократична партія
УНР	Українська Народна Республіка
УРП	Українська радикальна партія
УСДРП	Українська соціал-демократична робітнича партія
УСС	Українські січові стрільці
УЦР	Українська Центральна Рада

ВСТУП

Актуальність теми. Кожен народ стикається з доленосними періодами в своїй історії, що визначають його подальший розвиток. У такі моменти особливо важливим завданням є вивчення минувшини; це допомагає відкривати нові перспективи в практичній діяльності та уникнути повторення помилок минулого.

У сучасних умовах зростає інтерес до вивчення історії України, оскільки раніше вона розглядалася значною мірою в контексті зв'язку з російською історією. Недоступність важливих архівних документів, кон'юнктурність історичних праць та їх заідеологізованість обмежували можливості вивчення проблеми українства. Враховуючи ці обмеження, історія Першої світової війни в Україні в той час залишалася в тіні Жовтневого перевороту та громадянської війни.

Відновлення державної незалежності України дало могутній поштовх розвитку національної історичної думки, викликало жваве зацікавлення історією свого народу та відкрило новий етап для її розвитку. Характерною ознакою сучасних досліджень є відмова від усталених компартійних догм, висвітлення історичних подій з наукових позицій.

Актуальність роботи визначається наступними обставинами.

По-перше. Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених подіям Першої світової війни в Україні, спеціальних узагальнюючих досліджень історії цієї війни, в центр, яких поставлено було б українство надзвичайно мало.

По-друге. Радянська історіографія висвітлювала історію Першої світової війни неповно і тенденційно. Сучасний стан розвитку історичної науки дозволяє розглянути означену проблему з наукових, політично не заангажованих позицій.

По-третє. В процесі розвитку радянської історичної науки склалися певні негативні тенденції у вивченні проблем Першої світової війни. А саме –

відсутність комплексних досліджень регіональних і національних суб'єктів Радянського Союзу – учасників Першої світової війни, як з точки зору їх військового потенціалу, так і аналізу соціально-політичних процесів, що відбувалися там під час війни.

По-четверте. Вивчення подій Першої світової війни дає змогу переосмислити державотворчі процеси цього періоду в Україні, показати наступність боротьби українства за незалежність, зробити більш ґрунтовний аналіз передумов національної революції першої чверті ХХ ст.

Актуальність теми визначається ще й тим, що процесі свого розвитку українська історична наука потребує нових ідей, нових наукових розробок, нагромадження нового фактологічного матеріалу, в тому числі й з історії Першої світової війни. Стан сучасної розробки проблеми вимагає створення комплексного дослідження, в якому було б здійснено аналіз події Першої світової війни в Україні, через призму українства.

Об'єктом дослідження є воєнно-політичне протиборство у Великій війні та роль українців у ньому.

Предметом дослідження є аналіз головних тенденцій та особливостей геополітичного, військового та політичного впливу Першої світової війни на українство .

Мета дипломної роботи визначається науковою значимістю теми «Початок Першої світової війни та українство» і полягає в тому, щоб з'ясувати становище українства на початку Першої світової війни.

Для досягнення поставленої мети визначені такі **завдання**:

- описати історіографію проблеми, здійснивши її періодизацію, та оцінити джерельну базу дослідження;
- проаналізувати ставлення українства на розгортання Першої світової війни;
- охарактеризувати політику держав країн Антанти до українського питання напередодні та в період війни;

- з'ясувати, яке місце займало українське питання в політиці Австро-Угорщини та Німеччини в епоху Великої війни.
- розкрити процес формування УСС та їх роль у воєнних діях і в перспективі історії України;
- українських військових формувань у складі російської армії та прослідкувати їх вплив на хід війни.

Хронологічні межі нашої роботи охоплюють період від здвигу парамілітарної молоді у Львові, тобто 28 червня 1914 року до проголошення Українською Центральною Радою третього універсалу 20 листопада 1917 року. Відхід від визначених хронологічних меж здійснювався виключно з метою розглянути «українське питання» напередодні Першої світової війни у політиці держав Антанти, Австро-Угорщини та Німеччини.

Територіальні та географічні межі охоплюють українські території, які знаходилися на початку 1914 р. під владою Австро-Угорської та Російської імперій.

Методологічну основу дипломної роботи склали загальноприйняті у сучасній історіографії принципи об'єктивності та історизму.

Враховуючи напрям роботи, для аналізу джерел з метою синтезу та узагальнення їхніх даних мною було використано порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний та історико-ретроспективний методи наукового дослідження, які дають змогу простежити розвиток політичної думки українства.

Історичний підхід використовувався для аналізу зовнішньої політики європейських держав щодо української проблеми, який дав змогу ґрунтовно дослідити, по-перше, коли, як і чому формувалася зовнішня політика окремих європейських держав щодо української проблеми, які важливі етапи вона пройшла у своєму розвитку, яких змін зазнала і яке значення мала для остаточного вирішення питання українських земель на міжнародній арені та, по-друге, як змінювалася політика двох ворогуючих блоків держав на різних етапах досліджуваного періоду.

Аналіз проблем початку Першої світової війни та українства здійснювався у загальноісторичному контексті, з метою дати оцінку суспільних умов, за яких було зроблено історіографічний аналіз цих подій як дослідниками в Україні, так і в українській діаспорі.

При аналізі української радянської історіографії я відходив від уявлень про марксизм як єдину наукову методологію соціально-історичного пізнання. Це слугувало об'єктивному розгляду праць радянських учених, давало можливість виділити дійсно вагомі дослідження, що збагатили історичну науку і стали стимулом розвитку сучасної української історичної науки з зазначеної проблеми.

Практичне значення отриманих результатів визначається науковою актуальністю і полягає у можливості їх застосування у науково-дослідних, навчальних та прикладних цілях. Зокрема, у використанні результатів дослідження у навчальному процесі, а саме при підготовці навчальних курсів з історії України.

Апробація дослідження. На засіданнях кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка відбулось обговорення результатів дослідження.

Структура дослідження. Поставлені мета і завдання визначили структуру роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (56 найменувань). Загальний обсяг становить 58 сторінок, з них основного тексту – 53 сторінки.

ВИСНОВКИ

Дослідження окресленої проблеми – вплив Першої світової війни на українство – дозволив зробити наступні висновки.

Аналіз історичної літератури з цієї проблеми засвідчив, що можна виокремити три періоди дослідження: 1) з другої половини 1910-х років (часів Великої війни) до середини 1950-х років; 2) другий період – з другої половини 1950-х років до початку 1990-х років; 3) сучасний період, який розпочався з 1991 р. і триває дотепер.

Для праць перших двох періодів характерним є кон'юктурність та заідеологізованість. Пов'язано це насамперед з тим, що за правління Й. Сталіна відбулося «переосмислення історії». Перша світова війна на теренах України залишалася в тіні Жовтневого перевороту та Другої світової війни. Ситуація докорінно не змінилася навіть після смерті «вождя народів», увага до українства не збільшилася, проте відбулося певні позитивні ідеологічні зрушення. Третій період розпочався з проголошення незалежності України і триває до наших днів. На цьому періоді існували демократичні умови розвитку історичної науки, вільний доступ до історичної літератури та джерел, можливість використовувати різноманітні теоретико-методологічні підходи. Він виявився найбільш плідним в плані уваги до подій Першої світової війни через призму українства та результатів дослідження.

У вітчизняній історичній науці проблема формувалася зусиллями двох таборів дослідників. Один з них складався з діаспорних істориків, які мали чітко визначену орієнтацію на ідею незалежності України. Їх праці характеризуються різноманітністю поглядів та активним інтересом до подій Першої світової війни. Інша група дослідників працювала у тоталітарній системі і мала однобічний підхід до висвітлення подій війни в Україні та українства в цілому. Для їхніх праць притаманний класовий підхід для оцінки історичного розвитку, а трактування подій війни підпорядковувалось політичним догмам комуністичної партії.

Незважаючи на суттєві відмінності між цими двома групами істориків, подальша наукова розробка проблеми не можлива без урахування досягнень кожної з них та подолання ідеологічних упереджень, що притаманні обом сторонам.

На рахунок джерельної бази слід відзначити, що вона доволі змістова. Її умовно можна поділити на: збірники документів і матеріалів; документи особового походження. Найбільшу цінність для нас представляли мемуари військових та політичних діячів того часу. Не варто відкидати й важливість фундаментальних збірок політичних документів, які висвітлюють події Першої світової війни, діяльність українських політичних партій та організацій.

Отже, можна зробити висновок, що як історіографічна, так і джерельна база дослідження є доволі вичерпною, проте обговорювана проблема потребує подальших досліджень.

Перша світова війна застала українство, в складі двох ворогуючих між собою потуг – Австро-Угорської та Російської імперій. Спонукане пропагандою українське населення пішло воювати за ту країну, на території якої воно народилося та жило. Так, до російської армії було мобілізовано 3.5 млн. українців, а до австрійської близько 300 тисяч. Дана тенденція призвела до братовбивчої війни.

Західні та наддніпрянські українці активізувалися напередодні війни з метою відстоювання інтересів українського народу та використання тогочасної зовнішньополітичної ситуації для вдалого вирішення української проблеми.

В свою чергу, поділ українського народу між двома державами-суперницями Російською та Австро-Угорською імперіями викликав відповідні розбіжності у поглядах політично активних українців. Одні політичні сили прагнули досягнення автономії України у складі Росії та, відповідно, підтримували її у війні, інші розраховували на створення

самостійної української держави, опираючись на Австро-Угорську імперію та Німеччину.

Встановлено, що українське питання відіграло вагомий роль в стратегічних планах як країн блоку Центральних держав, так і Антанти. Антанта та Центральні держави зайняли різні позиції стосовно майбутнього України протягом та по завершенні Першої світової війни. Блок Центральних держав підтримував ідею української державності. Протилежна група європейських країн (Франція, Велика Британія) ухилялася від визнання Української держави та намагалася встановити на її території свій порядок, підтримуючи ідею збереження єдиної самодержавної Російської імперії.

Аналізуючи стратегію військових дій блоку Антанти та місце українського чинника в них, можемо відзначити значно нижчий рівень зацікавленості Україною з боку Франції та Великобританії в порівнянні з Німеччиною та Австро-Угорщиною.

Легіон українських січових стрільців був сформований внаслідок посилення об'єднавчих процесів у середовищі стрілецьких та інших військових товариств галицьких українців при загостренні протиріч між європейськими державами та зростанням міжнародного політичного напруження. Завдяки вдалому теоретичному та військовому вишколу Легіон українських січових стрільців став добре організованим військовим утворенням на території нашої держави, що формував бойові традиції українського народу.

Українізація військових формувань та піднесення суспільно-політичної активності населення краю викликали неабиякий інтерес у представників іноземних держав, що позитивно вплинуло на розвиток стосунків між українськими державними формаціями та європейськими державами. Зосереджуючи свою увагу на складному процесі виділення в надрах російської армії національних українських частин, цілком слушно вбачати в них фундамент створення майбутніх Збройних сил України як запоруку

існування Української держави, оскільки вони виступили в ролі каталізатора національно-визвольної боротьби за становлення української державності.

Таким чином можна сказати, що мною були виконанні всі поставлені завдання та була досягнута мета роботи. А саме було висвітлено становище українства на початку Першої світової війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Опубліковані джерела

1.1. Збірники документів і матеріалів

1. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. / ред. Т. Гунчак ; упоряд.: Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Київ : Дніпро, 2001. Т. 6. 520 с.
2. Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 року. / упоряд. В.Ф. Верстюк Київ : Наук. думка, 2003. 1024 с.
3. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали / упоряд. В.Ф. Верстюк Київ : Наук. думка, 1996. Т. 1. 591 с.
4. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали / упоряд. В.Ф. Верстюк Київ : Наук. думка, 1997. Т. 2. 423 с.

1.2 Документи особового походження

5. Винниченко В. Відродження нації. Київ, Відень : Дзвін, 1920. Ч. 1. 348 с.
6. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1918). Ч. 1. Галицька руїна 1914–1917 рр. Львів: Червона Калина, 1929. 163 с.
7. Лотоцький О. Сторінки минулого. Варшава : Видання Української православної церкви в США, 1934. Ч. 3. 392 с.

Література

2.1 Монографії, статті та підручники

8. Атаманенко В., Близняк М., Веденєєв Д. Нариси воєнно-політичної історії України : навч. посіб. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 396 с.
9. Брицький П. П. Ставлення українських політичних партій до Першої світової війни. *Перша світова війна: історичні долі народів у Центр. та Сх. Європі* : мат. міжн. наук. конф., присвяч. 80-р. Бук. Нар. Віча, м. Чернівці, 22–24 верес. 2000 р. 315 с.
10. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х кн. Кн. 1: Історичні нариси / упорядн. О. Реєнт; Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, В. С. Великочий, В. Ф. Верстюк, О. І. Гуржій, О. В. Добржанський, І. А. Коляда,

- М. В. Кугутяк, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко (заст. відп. ред.), В. М. Литвин, О. С. Онищенко, Р. Я. Пиріг, О. П. Реєнт (відп. ред.), О. С. Рубльов, В. Ф. Солдатенко, Ю. І. Терещенко, О. А. Удод, В. В. Шевченко (відп. секр.). НАН України. Інститут історії України. Київ : ТОВ Видавництво КЛЮ, 2014. 784 с.
11. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.. Жовква : Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1998. Том 1. 524 с.
 12. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада й українізація військових частин російської армії. *Український історичний журнал*. 2012. № 3. 240 с.
 13. Веденєєв Д. Міжнародно-інформаційна діяльність Української держави 1917 – 1923 рр : навч. посіб. Київ : Науково-вид. від. Нац. акад. Служби безпеки України, 2009. 204 с.
 14. Головацький І. Дмитро Вітовський – організатор Листопадового Чину. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2005. 66 с.
 15. Головченко І. Проблема формування міжнародного іміджу України на початку ХХ ст. Київ : Наук. думка, 2001. 460 с.
 16. Головченко І., Солдатенко В. Українське питання в роки Першої світової війни : монографія. Київ : Парлам. вид-во, 2009. 448 с.
 17. Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 1990. 48 с.
 18. Городня Н. Становлення української державності в роки Першої світової війни: пошук союзників. *Людина і політика*. 2001. № 3. 161 с.
 19. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. Київ : Генеза, 1996. 356 с.
 20. Держалюк М. С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр. Київ : Оріяни, 1998. 240 с.
 21. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців 1914–1918. Львів : Червона Калина, 1991. 313 с.
 22. Зубов А. Б. История России ХХ век: 1894–1939. Москва : Астрель, 2009. 1018 с.

23. Ідзьо В. Австрійський полк «Українські Січові Стрільці» (1914–1918), німецька дивізія «Галичина» (1943-1945) – військові бойові формування з українців у часи першої та другої світових воєн та їх участь в українському державотворенні у першій половині ХХ століття. Львів : Видавництво Університету «Львівський Ставропігійон», 2016 р. 403 с.
24. Ковальчук М. Українізація на Південно-Західному фронті російської армії (травень – листопад 1917 р.). *Військово історичний альманах*. Львів : Видавництво Старого Лева, 2007. 358 с.
25. Копиленко О. „Українька ідея” М. Грушеського: історія і сучасність. Київ : Либідь, 1991. 184 с.
26. Крип’якевич І. Історія України. Львів : Видавничий центр «Фенікс», 1991. 519 с.
27. Крип’якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). Львів : Світ, 1992. 713 с.
28. Кудлай О. Б. Створення та діяльність народного міністерства міжнародних справ Української Народної Республіки (червень 1917 – квітень 1918 рр.). НАН України. Київ : Видавництво Інституту історії України, 2008. 116 с.
29. Кульчицький С. В., Литвин В. М., Слюсаренко А. Г. Новітня історія України (1900–2000) : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2002. 719 с.
30. Кураєв О. Ідея Української держави і нові засади «східної політики» Німеччини (1914–1916). *Розбудова держави*. 2000. № 7–12. 160 с.
31. Кураєв О. Німецька спілка східних прикордонних областей і Україна (1908 – 1915 рр.). Київ : Київська старовина, 2000. 156 с.
32. Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. : монографія. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с.
33. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням Історичні есе : у 2-х т. / пер. з англ. М. Бадік та ін. Київ : Основи, 1994. Т. 1. 470 с.
34. Литвин В. М. Перша світова війна 1914-1918 рр. і Україна. Наук. Думка. Київ : Наук. Думка, 2014. 452 с.

35. Литвин М. Р., Науменко К.Є. Українські січові стрільці. Київ : Либідь, 1992. 182 с.
36. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. Львів : Каменяр, 1991. 200 с.
37. Лозинський А.Ф. Політика держав Антанти з українського питання напередодні Першої світової війни. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів : Вид-во Львів. торг.-екон. ун-ту, 2016. Випуск 14. 240 с.
38. Лозинський А. Ф. Україна в геополітичних планах Німеччини та Австро-Угорщини напередодні Першої світової війни. *Україна-Європа-Світ. Міжнар. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 18. 210 с.
39. Мірчук П. Українська державність. 1917-1920. Філадельфія : Бібліотека Тернопільського осередку СУМ в Україні, 1967. 400 с.
40. Мороз В. Я. Україна в двадцятому столітті. Тернопіль : Видавництво відділ управління по пресі, 1992. 128 с.
41. Нариси історії української революції 1917–1921 років / Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2011. Книга 1. 390 с.
42. Науменко Ю. На переломі: причинки до історії українізації частин в російської армії. *За державність*. Луцьк : Каліш, 1935. Збірник 5. 200 с.
43. Новосівський І. М. Українська державна влада на Буковині в 1918 р. *Відбитка з «Правничого вісника»*. Нью-Йорк : Видавництво Буковинської громади в Нью-Йорку, 1964. 56 с.
44. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє* : щорічник. – Вип. 19 : у 2 ч. Ч. 1 / за ред. М. В. Лазаровича. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 364 с.
45. Патер І. “Українське питання” в антантському і австро-німецькому вимірах (серпень 1914–лютий 1917 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019–2021. Спецвипуск*. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 540 с.

46. Полонська-Василенко Н. Історія України 1900-1923 рр. Київ : Пам'ятки України, 1991. 599 с.
47. Попик С. Українці у Австрії 1914 – 1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. Чернівці : Золоті литаври, 1999. 236 с.
48. Радченко Л. О. Сучасна історіографія національно-демократичної революції в Україні 1917–1920 років. Харків : Око, 1996. 120 с.
49. Реєнт О. Україна в Першій світовій війні: сучасні науково-методологічні акценти. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. Випуск 16. 280 с.
50. Рибалка І. К. Історія України. Харків : Основа, 1997. Частина 2. 480 с.
51. Середюк В. Реалізація «українського питання» у правовій доктрині Австро-Угорщини напередодні першої світової війни. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. 450 с.
52. Сергійчук В. І. Неусвідомлення України. Ставлення світу до Української державності: погляд у 1917–1921 роки з аналізом сьогодення. Львів : Світ, 2002. 703 с.
53. Солдатенко В. Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.). Київ : Видавничий центр «Просвіта», 1999. 508 с.
54. Трофим'як Б. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років XIX ст. до 1939 р.). Київ : Наук. Думка, 1997. 250 с.
55. Угрин-Безгрішний М. Нарис історії Українських Січових Стрільців. Рогатин. Львів. Київ : Журавлі, 1923. Частина 1. 131 с.

2.2 Дисертації

56. Федів Ю. О. Українська проблема у зовнішній політиці провідних європейських держав у період 1914-1923 рр. : дис. канд. іст. наук : 23.00.04; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2012. 191 с.